

O ÎNCERCARE DE PREZENTARE A STAȚIUNII DE EPOCĂ LATÈNE DE LA RĂCĂȚĂU

Daniel David

Obiectivul de la Răcățău-„Cetățuia” (care din punct de vedere administrativ aparține de localitatea Pîncești), ce reprezintă un centru rezidențial de tip *dava*, a fost identificat ipotetic cu Tamasidava din **Geografia** lui Ptolemeu. Situl se constituie a fi una dintre cele mai importante așezări de epocă Latène descoperite și cercetate pe valea Siretului¹. Săpăturile sistematice au fost efectuate de către V. Căpitanu, la unele campanii participând și V. Ursachi; deși autorul cercetărilor a depus un efort considerabil pentru identificarea complexelor și recuperarea artefactelor, rezultatele obținute nu s-au concretizat în literatură sub formă monografică. În aceste condiții, nu există o imagine de ansamblu, coerentă, care să valorifice cercetările îndelungate. Din acest motiv, am considerat că este necesară o prezentare concisă a sitului pe baza articolelor existente în literatura de specialitate – datorate în mare parte lui V. Căpitanu (vezi bibliografia de la sfârșitul prezentării obiectivului) – și sublinierea, sub forma unor comentarii, a principalelor aspecte care, după opinia noastră, sunt neclare. În tratarea acestui subiect am luat în considerare și observațiile personale făcute cu prilejul campaniilor la care am participat (1995, 1996).

1. Prezentarea obiectivului

Situl se află pe terasa înaltă de pe stânga Siretului (fig. 1, a), reprezentând o prelungire spre V a Dealului Șoimului, fiind situat între localitățile Pâncești (la SE), Dîneț (la S) și Răcățău (la N). Prin cercetări sistematice au fost identificate depuneri aparținând epocii bronzului (cultura Monteoru), Hallstatt-ului (grupul Cozia-Brad) și Latène-ului (sec. IV a.Chr.-I p.Chr.). Stațiunea de epocă Latène se întinde pe mai multe hectare, fiind împărțită în trei sectoare: A. „acropola”; B. așezarea deschisă (zona nefortificată); C. necropola tumulară.

A. „**Acropola**” ocupă un pînten al terasei, cu o poziție dominantă asupra văii Siretului (cca. 50-60 m altitudine relativă față de fosta albie a râului), într-o zonă în care lunca râului are cea mai mică lățime. Acest sector este izolat de restul terasei, spre E, de o ravenă naturală, și are în prezent o suprafață de cca. 7500 mp (o parte a „acropolei” antice a fost distrusă de eroziuni). Primele lucrări de fortificare (val, șanț) aparțin așezărilor preistorice. Pe parcursul sec. I a.Chr. (probabil în prima jumătate a secolului, având în vedere și analogiile cu stațiunea de la Brad), ravena naturală a fost amenajată sub forma unui șanț de apărare de mari dimensiuni (cca. 40-50 m deschidere în partea superioară), cu escarpa protejată împotriva alunecărilor cu o

¹ Singura stațiune de epocă Latène din Moldova cercetată și publicată sub formă monografică este cea de la Brad-„La Stâncă” (vezi V. Ursachi, **Zargidava. Cetatea dacică de la Brad**, București, 1995).

structură alcătuită din pari verticali, bolovani de râu și lut tasat; această amenajare a fost observată în zona în care se presupune existența căii de acces, în partea de NE a „acropolei”, unde a fost cercetată singura secțiune care intersectează sistemul defensiv. În spatele șanțului a fost ridicat un „zid” (cca. 0,80-1 m lățime), format din două paramente de pari verticali, spațiul dintre ele fiind umplut cu pământ și prundiș. Linia defensivă nu a fost utilizată o perioadă prea îndelungată, pe traseul „zidului” sesizându-se câteva complexe, iar șanțul s-a colmatat parțial cu materiale provenite de pe „acropolă” (ceramică, râșnițe, oase de animale, pietre, cărbune ș.a.).

Stratul de cultură Latène (fig. 1, b) are o grosime de 1,80-2,20 m (în cazul unor gropi se ajunge până la 3 m), fiind mai consistent pe laturile de E (în preajma fortificației) și V (care în antichitate nu reprezenta probabil marginea „acropolei”, luând în considerare eroziunile). Autorul cercetărilor a stabilit existența a trei niveluri care ar confirma o locuire neîntreruptă între sec. IV a.Chr. și începutul sec. II p.Chr. (în unele articole menționează existența a patru niveluri, ultimele două atribuite sec. II a.Chr.-I p.Chr.). Nivelul I – inferior –, cu o grosime de 0,20-0,40 m, a fost datat în sec. IV-III a.Chr., folosindu-se ca elemente ceramica de tip Zimnicea-Murighiol, amfore din Heraclea Pontică – unele ștampilate –, brățări de tip LTB₂ cu nodozități, o fibulă tracică și monede de bronz din Perinth și Olbia. Nivelul al II-lea, cu o grosime de cca. 0,20-0,30 m, a fost atribuit sec. II a.Chr. pe baza ceramicii locale modelată cu mâna, din pastă fină, cu suprafața lustruită. Acest nivel este despărțit de cel superior printr-un strat de nivelare. Nivelul al III-lea prezintă o grosime a depunerilor de cca. 1,40-1,80 m și a fost încadrat între sec. I a.Chr.-I p.Chr. Principalele elemente utilizate pentru datare sunt: cupe locale cu decor în relief, de tip „delian”, ceramică de factură locală pictată, modelată cu mâna și la roată, amfore din Cos, de tip Pseudo-Cos și provincial-romane, *terra sigillata*, fibule de schemă LTD și de tip roman, monede de tip Vârteju-București și Inotești-Răcoasa, denari romani republicani emiși între 137/136-41/40 a.Chr. ș.a. Complexele dezvelite pe „acropolă” – aparținând celor trei niveluri – constau din: I – construcții de suprafață, cu plan rectangular și pereții din lut bătut pe un schelet de lemn, având în interior vetre rotunde sau ovale (cca. 0,60-1,20 m diametru); existența instalațiilor de încălzit și de preparare a hranei în interiorul acestor complexe sugerează rolul de locuințe; II – construcții cu podeaua adâncită (unele probabil aveau funcția de „pivnițe”); III – turn de pază (nu se dau amănunte referitoare la această amenajare); IV – peste 400 de gropi-siloz, cu aspect menajer și de cult; V – două „sanctoare” rectangulare (de asemenea, lipsesc informațiile suplimentare). În partea de SE a „acropolei” a fost cercetată o „groapă” (cca. 4,50 m diametru; 14 m adâncime) cu o funcție nelămurită: „mare groapă de cult” (opinia lui V. Căpitanu, *Carpica*, 23/1, 1992, p. 136), cisternă, fântână (lipsa datelor publicate lasă problema neclară).

Materialele arheologice recuperate de pe „acropolă” constau din **ceramică locală** lucrată cu mâna, din pastă fină, lustruită, sau grosieră, decorată cu brăuri alveolate sau crestate, butoni, incizii, barbotină, linii pictate: borcane, cești-opaițe, căni, străchini, vase de provizii de mari dimensiuni, vase cu tub; la roată, din pastă cenușie sau cărămizie, cu decor lustruit, incizat, în relief sau pictat cu motive geometrice: fructiere, străchini, farfurii, cupe de tip kantharos, căni, strecurători,

chiupuri, vase cu tub, cupe de tip „delian” etc.; **fibule** de argint, bronz și fier: fibule filiforme de schemă Latène D cu coardă exterioară, fibule-„linguriță” cu placa port-agrafă plină, cadru sau ajurată, fibule „soldățești”, fibule de schemă Latène D cu resort bilateral mare și coarda înfășurată pe arc, fibule de tip roman cu resort bilateral (cu arcul puternic profilat, cu „ochi”, cu „arcul frânt”/tip Almgren 18a), fibule de tip roman cu balama (Aucissa, cu „aripioare”, în formă de porumbel); **podoabe și piese de port** din metal, sticlă și lut ars: colane, brățări, cercei, verigi cu nodozități, lanț de argint din zale de sârmă răsucită, pandantive profilate, pandantive-toporaș, cataramă, mărgelă din pastă sticloasă și ceramică; **monede**: piese de tip Vârteju-București și Inotești-Răcoasa, exemplare de bronz din Olbia și Perinth, denari romani republicani – descoperiți izolat, la suprafață și în săpătură – eşalonați între 110/108-41/40 a.Chr., trei tezaure cu denari romani descoperite în nivelul superior (primul este constituit din 71 exemplare eşalonate între 144/150-8/6 a.Chr., al doilea conține 202 piese emise între 179 a.Chr.-14/15 p.Chr., iar al treilea avea 55 piese bătute între 137/136-40/39 a.Chr.); **unelte, ustensile, arme și piese de harnașament; piese ceramice cu reprezentări antropomorfe și zoomorfe**: recipiente paralelipipedice sau globulare, vas de tip kantharos, kernos, ceașcă-opaiț, „căței de vatră”, figurine; **recipientele elenistice și romane**: amfore din Cos, de tip Pseudo-Cos și provincial-romane, cupe de tip „delian”, *kantharoi*, *terra sigillata* etc.; **obiecte de import**, printre care o lucernă de factură italică, din ceramică, mâner de os cu reprezentări mitologice, pahare de sticlă, protome de berbeci din bronz ș.a.; **piese care atestă prelucrarea metalelor**: tipar, creuzete.

B. Așezarea deschisă ocupă o suprafață de câteva hectare la E de „acropolă”; a fost investigată prin câteva sondaje, a căror rezultate sunt încă inedite. Am participat, în perioada 1995-1996, la cercetarea zonei din imediata apropiere a șanțului de apărare (suprafață ocupată în prezent de o plantație de nuci), a cărei parte superioară a fost afectată de lucrări moderne. În secțiunile deschise, pe lângă material monteorean, au apărut urme de construcții (lipitură arsă de perete, vetre circulare) și piese de inventar contemporane cu nivelul superior de pe „acropolă”.

În câteva gropi de pe „acropolă”, din zona escarpei șanțului și din așezarea civilă au fost descoperite schelete umane – în special copii –, unele în poziție neanatomică sau incomplete, implicând existența unor sacrificii de tipul „descoperirilor macabre” atestate și în alte stațiuni similare, precum și schelete de câini.

C. La cca. 1 km V de „acropolă” a fost identificată **necropola tumulară** de incinerare a așezării, din care s-au cercetat patru tumuli. Inventarul acestor complexe era constituit din: două fragmente de *lorica squamata*, foiță de aur, inele de fier de la o cămașă de zale, fragmente ceramice (T₁/1969), două fibule de bronz de schemă LTD, ceramică locală și romană (T₂/1979), doi butoni, cuțit de fier, vas ceramic de factură locală decorat prin pictare (T₃/1981), fragment de fibulă, fragmente ceramice locale (T₄/1990, situat la cca. 1 km de restul tumulilor). Un al cincilea tumul a fost cercetat în perioada 1998-2002, rezultatele fiind inedite; din inventar s-au recuperat

foițe de aur, vârfuri de săgeți de fier, cataramă, bucle bronz, buton bronz, piese de harnașament din bronz, mărgelile sticlă, ceramică locală și de import (informații amabile Lăcrămioara Elena Istina). Pe baza acestor piese, tumulii de la Pâncești/Răcătău au fost datați între sec. I a.Chr. și sec. I p.Chr.

La N de „Cetățuia”, pe „Dealul Mazilului”, a fost descoperit mormântul unui războinic – atribuire făcută pe baza inventarului – ce aparține culturii Poienestii-Lukaševka (A. Vulpe, V. Căpitanu, *Apulum*, 9, 1971, p. 155-164).

Pe baza unor elemente caracteristice („acropolă” fortificată cu depuneri consistente, cantitatea și calitatea materialului arheologic, număr mare de complexe, așezare deschisă, necropolă tumulară), autorii cercetărilor – V. Căpitanu și V. Ursachi – sunt de părere că la Răcătău (Pâncești) a existat un **centru rezidențial de tip dava**, pe care l-au identificat cu Tamasidava, propunere acceptată de majoritatea specialiștilor.

- cerc. sist. 1968-2002 V. Căpitanu, V. Ursachi; 2002 V. Ursachi, Lăcrămioara Elena Istina, Cr. Plantos

Bibl.: V. Căpitanu, V. Ursachi, *Carpica*, 2, 1969, p. 93-130; A. Vulpe, V. Căpitanu, *Apulum*, 9, 1971, p. 155-164; V. Căpitanu, V. Ursachi, *Thraco-Dacica*, 1, 1976, p. 271-277; V. Căpitanu, *Carpica*, 8, 1976, p. 49-120; idem, *Materiale*, 13, Oradea, 1979, p. 139-142; idem, *Materiale*, 15, Brașov, 1981, p. 201-210; idem, *Materiale*, 16, Vaslui, 1982, p. 109-120; idem, *Carpica*, 15, 1983, p. 137-140; idem, *Materiale*, 17/1, Ploiești, 1983, p. 121-140; idem, *Carpica*, 16, 1984, p. 61-84; idem, *Carpica*, 17, 1985, p. 41-74; V. Căpitanu, Al. Alexianu, *Carpica*, 17, 1985, p. 75-80; V. Căpitanu, *Carpica*, 18-19, 1986-1987, p. 71-214; V. Ursachi, *Carpica*, 18-19, 1986-1987, p. 41-44; V. Căpitanu, *Carpica*, 20, 1989, p. 97-124; V. Mihăilescu-Bîrliba, **Dacia răsăriteană în sec. VI-I î.e.n. Economie și monedă**, 1990, p. 141, 157-158; V. Căpitanu, *Carpica*, 23/1, 1992, p. 131-192; V. Sîrbu, **Credințe și practici funerare, religioase și magice în lumea geto-dacilor**, 1993, p. 73-74, 92, 105; V. Căpitanu, *Carpica*, 25, 1994, p. 45-72; idem, *Carpica*, 26/1, 1997, p. 50-118; idem, în *Almanahul „Veteranul de război”*, Bacău, 1998, p. 25; *Cronica*, Covasna, 2003, p. 112-113, nr. 68, pl. 51-52.

Comentarii: Din analiza critică a datelor publicate se pot desprinde câteva observații:

- Ilustrația necesară este aproape inexistentă, lipsind planul general, planuri parțiale, profile relevante (singurul profil publicat nu lămurește situația stratigrafică pe baza complexelor), piesele din inventar au fost ilustrate sub formă fotografică, adesea ilizibilă.

- Puținele complexe publicate nu sunt însoțite de precizarea inventarului, iar asupra unora (turnul de pază, „marea groapă de cult”, sanctuare) planează un grad ridicat de incertitudine. Astfel, Căpitanu – referindu-se la cercetările din 1995 – menționează că în campania respectivă „au fost continuate săpăturile pe acropolă, în zona sacră, unde a fost descoperit al doilea sanctuar din sec. I î.d.H., de formă dreptunghiulară, cu absidă. Primul sanctuar fusese descoperit în campania arheologică în 1994” (Căpitanu, *Almanahul „Veteranul de război”*, 1998, p. 25); din păcate nu au fost oferite alte date suplimentare care să confirme aceste afirmații, deși nu poate fi eliminată această presupunere.

- Autorul cercetărilor susține că locuirea Latène de pe „acropolă” a durat neîntrerupt

din sec. IV a.Chr. până la începutul sec. II p.Chr., deși piese care să documenteze intervalul sec. II a.Chr. practic nu există, iar situl a furnizat o cantitate apreciabilă de artefacte care se pretează la o datare mai precisă (monede, importuri, fibule de schemă LT și romane, ceramică locală de tip „delian” și pictată; fig. 2, 3). Atribuirea sec. II a.Chr. a nivelului al II-lea este întemeiată pe ceramica locală modelată cu mâna, din pastă fină și cu suprafața lustruită, care a apărut și în contexte databile în sec. I a.Chr. În aceste condiții, se poate presupune un hiat de locuire în sec. II a.Chr. (ipoteză avansată de M. Babeș, referindu-se la stațiunile de la Brad și Răcătău, asociind-o cu pătrunderea purtătorilor culturii Poienești-Lukaševka²; de remarcat că un mormânt „bastarnic” aparținând unui războinic a fost descoperit în apropierea „Cetățuiei”).

- Nivelul al III-lea stabilit de Căpitanu are o grosime destul de mare (1,40-1,80 m), fiind datat pe parcursul a două secole; nu este exclus să fie în realitate mai multe niveluri databile în faza „clasică” a civilizației geto-dace, însă această ipoteză nu poate fi verificată datorită lipsei din literatură a unor profile concludente.

- Este greu de făcut aprecieri privind cronologia internă a sitului, cauzele fiind nepublicarea pe complexe a materialelor și metoda de săpătură folosită. Astfel, sistemul săpării prin golirea gropilor pe contur în momentul atingerii pământului viu (fapt observat în ilustrația fotografică prezentată de autor) și nu prin secționarea acestora sau prin golirea treptată face ca majoritatea gropilor din stațiune să nu poată fi considerate complexe închise.

Într-o zonă nu prea îndepărtată de obiectivul de la Răcătău/Pâncești au fost identificate urmele unor posibile așezări de tip „rural” (ex. Fulgeriș³-com. Pâncești, Pâncești⁴, Soci⁵-com. Pâncești, Răcătău⁶-com. Horgești, Horgești⁷), iar la Răcătău-„Băluică”⁸ sunt semnalate vestigiile unei fortificații cu o datare încă incertă (situl este necercetat). Toate aceste descoperiri aparțin – se pare – teritoriului aflat sub autoritatea centrului rezidențial de tip **dava** de la Cetățuia.

Une essai de présentation d’une station de l’époque Latène de Răcătău Résumé

Dans cet article l’auteur met en évidence quelques aspects sur la station archéologique de Răcătău; il traite ici seulement la période Latène. Anssi, la station de l’époque Latène a plusieurs hectar, étant divisée dans trois secteurs: A. „acropole”; B. l’habitation ouverte (la zone sans fortification) et C. nécropole tumulaire.

² M. Babeș, în *SCIVA*, 47, 1996, 2, p. 232-233.

³ **Situri arheologice cercetate în perioada 1983-1991**, Brăila, 1996, p. 50, nr. 108; Lăcrămioara-Elena Istina, F.A. Tencariu, în *Cronica cercetărilor arheologice*, Mangalia, 2005, p. 152-153, nr. 100 și informații amabile L.-E. Istina.

⁴ D. David, în *Carpica*, XXIX, 2000, p. 67, nr. 27, a-b.

⁵ Marilena Florescu, V. Căpitanu, **op.cit.**, p. 234, nr. 32a.

⁶ D. David, în *Carpica*, XXIX, 2000, p. 68, nr. 31, a-b.

⁷ **Ibidem**, p. 67, nr. 27, a-b.

⁸ **Ibidem**, p. 68, nr. 31b.

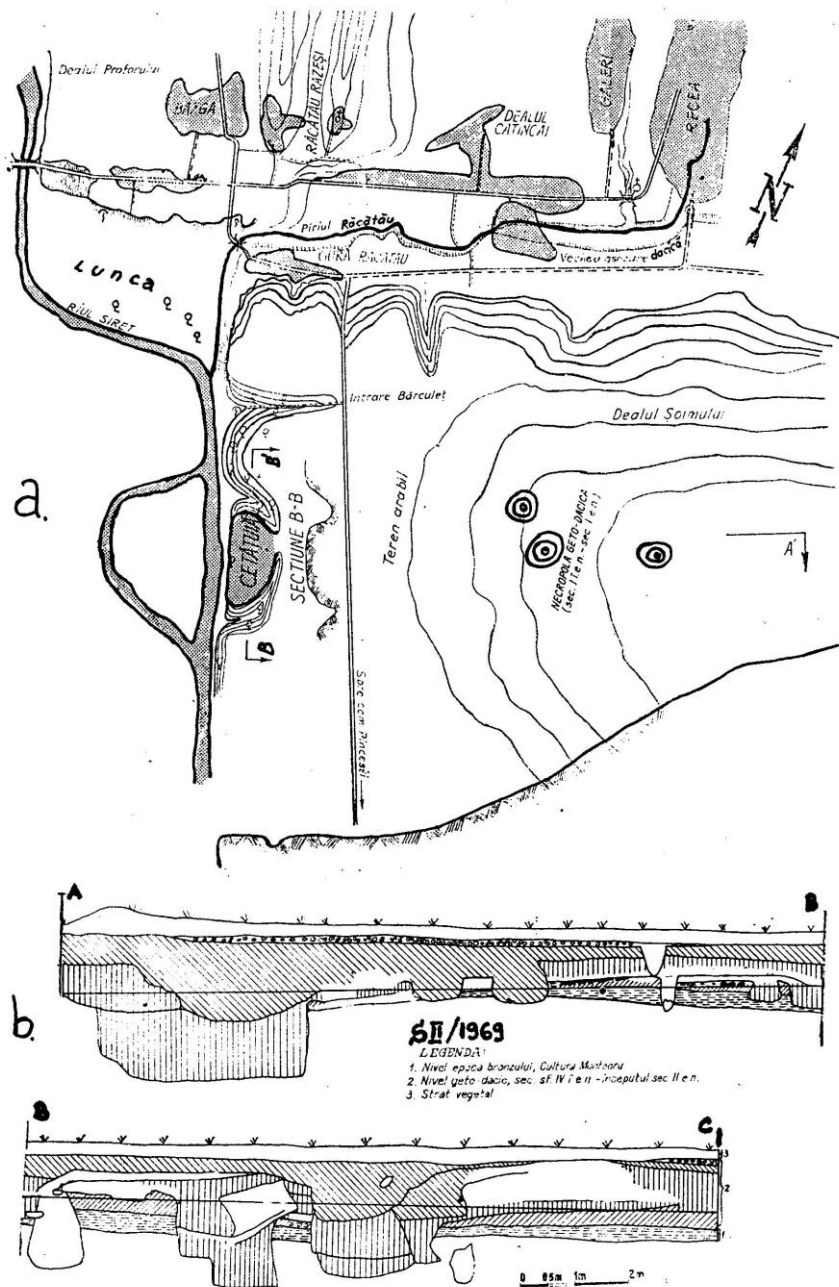

Fig. 1. Răcățoiu-„Cetățuia”. Schiță topografică a zonei (a) și profilul secțiunii II/1969 (b) de pe „acropolă” (după V. Căpitanu)

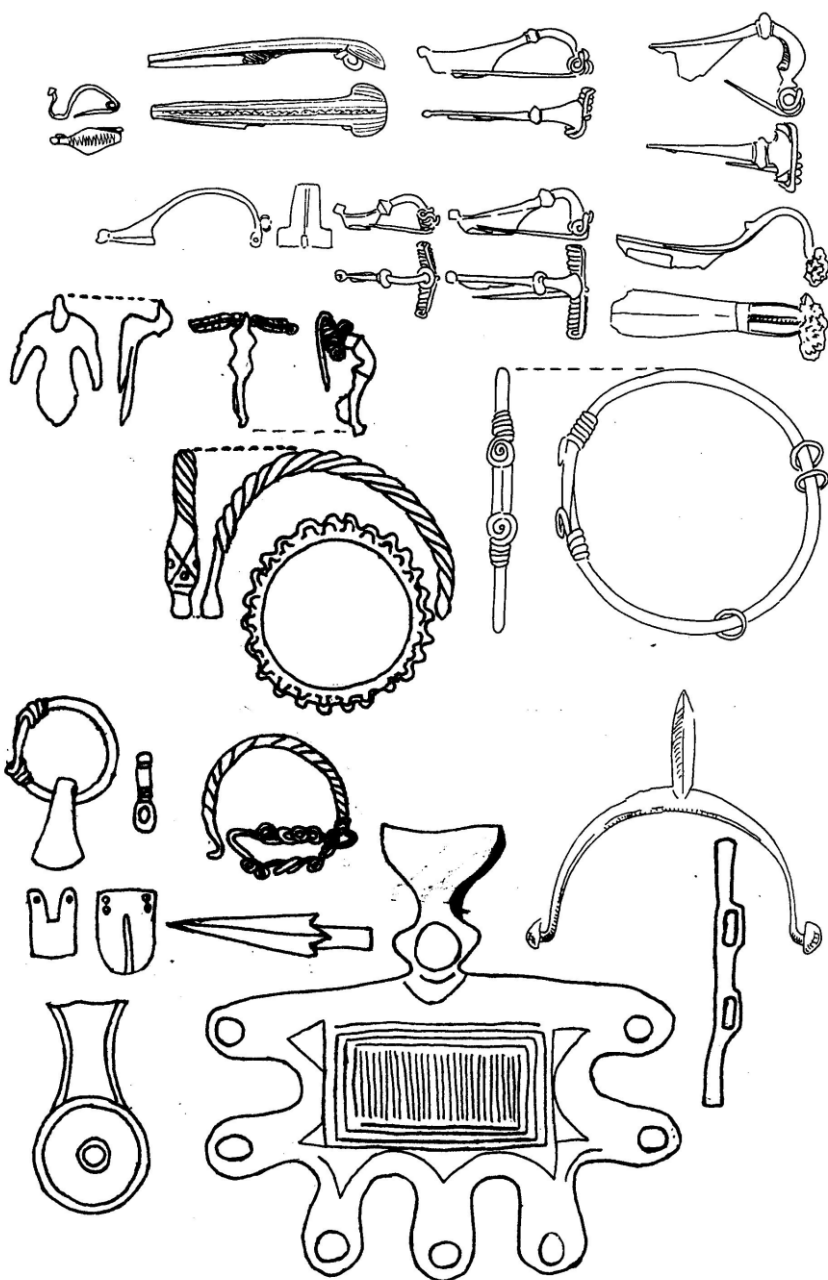

Fig. 2. Răcățoiu. Artefacte directoare; fără scară (după V. Căpitănu)

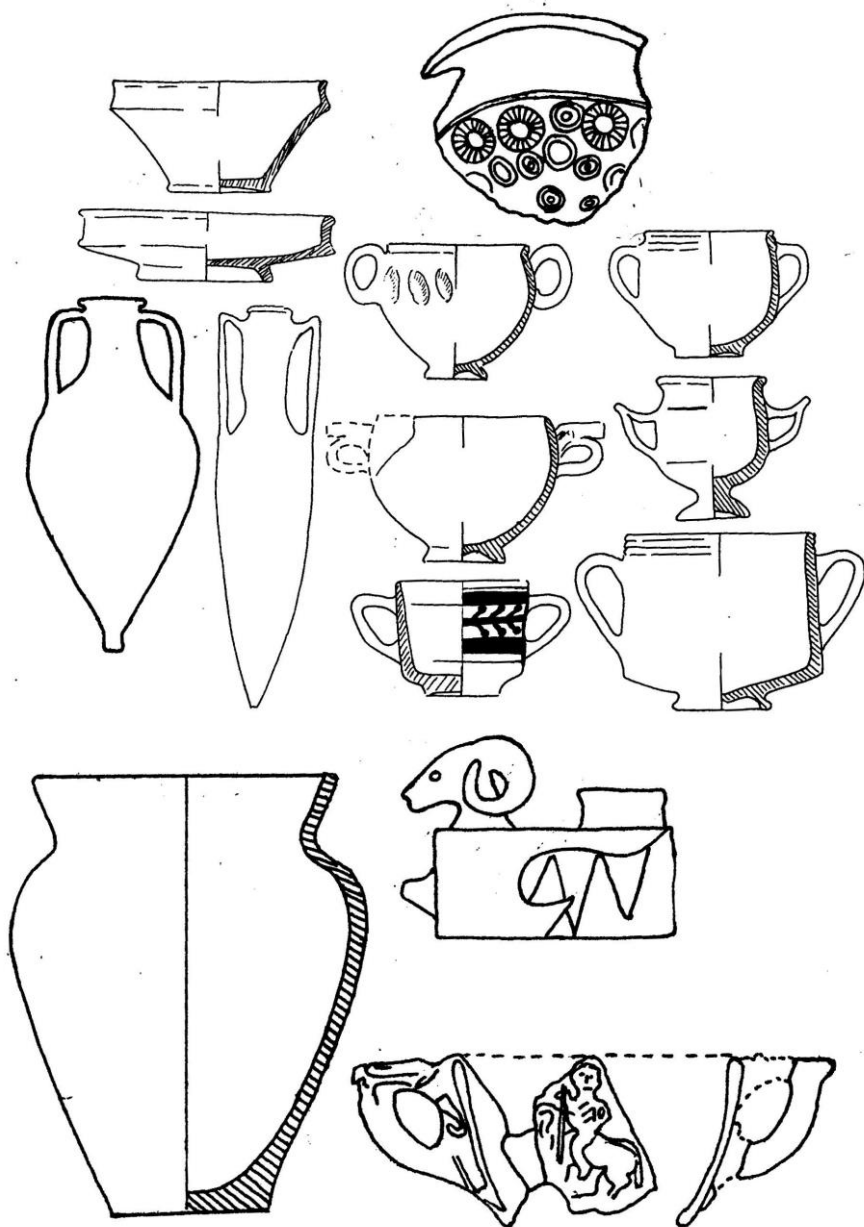

Fig. 3. Răcătău. Artefacte directoare; fără scară (după V. Căpitanu)